

doi®

The Journal of Academic Social Science Studies

International Journal of Social Science

Doi number:<http://dx.doi.org/10.9761/JASSS2556>

Number: 31 , p. 311-326, Winter II 2015

ANA DİLİ RUSÇA OLANLARA TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE ORTAÇLAR II

**ABOUT TEACHING TURKISH PARTICIPLES TO RUSSIAN LANGUAGE
NATIVE SPEAKERS II**

Okt. Dr. Hüseyin POLAT

Gazi Üniversitesi Yabancı Diller Yüksekokulu

Özet

Türkçe ve Rusçadaki ortaçların tüm yönleriyle ele alındığı bu çalışma; amaç, yöntem, bulgular, sonuç ve öneriler bölümlerinden oluşmaktadır. Çalışmada ana dili Rusça olan bireylerin Türkçedeki ortaçlar konusunda yaptıkları yanlışlardan örnekler verilerek bu yanlışları ortadan kaldırmanın yöntemleri üzerinde de durulmuştur.

Dünyadaki dil aileleri kaynakları ve yapıları bakımından olmak üzere iki sınıfa ayrılmaktadır. Türkçe kaynakları bakımından Ural-Altay, yapıları bakımından ise eklemeli dil ailesindedir. Rusça ise kaynakları bakımından Hint-Avrupa grubunda, yapıları bakımından da Türkçe gibi eklemeli dil ailesindedir. Türkçe sonda eklemeli bir dil olmasına karşın Rusçada hem sonekler hem de önekler bulunmaktadır. Türkçe ve Rusça yapıları bakımından benzer dil ailelerinden olduğu için ortaç elde etme yöntemleri de benzerlik göstermektedir.

Türkçedeki ortaçlarda zaman kaymaları önemlidir. Zaman kipleri bazen aldıkları ekler değişmeden birbirlerinin yerlerine kullanılabilirler. Türkçedeki ortaçların ana dili Rusça olanlar tarafından öğrenilmesini zorlaştıran nedenlerden bir diğeri de bu kullanımıdır.

Türkçedeki ortaçların ana dili Rusça olan bireylere kavratalabilmesi için özellikle zaman kiplerindeki kaymalar üzerinde durulmalı ve konuya ilgili pekiştirici alıştırmalara yer verilmelidir.

Anahtar Kelimeler: Türkçe, Ortaç, Rusça, Anadil, Eğitim

Abstract

In this study, which dealt with all aspects of participles consists of goal, methods, findings, conclusions and recommendations sections. In this study, after giving examples of the mistakes of native speakers of Russian individuals on Turkish participles, it has made also discussed eliminating these false.

Language families in the world in terms of resources and structures are divided into two classes. Turkish is in the Ural-Altai language family in terms of resources, but the Russian is located in the Indo-European language family. Russian and Turkish are agglutinate languages in terms of structure. Turkish is a language that only the agglutinate, but in Russian prefixes and suffixes are both. Turkish and Russian language family, similar in structure to that of the method of making participles are similar.

The time shift in Turkish participles is important. Sometimes they add tense can be used interchangeably unchanged. This situation makes it difficult to learn Turkish participles.

Turkish participles in order to comprehend the Russian-speaking individuals should be focused on particular shifts in tense and exercises should be given to the relevant enforcing.

Key Words: Turkish, Participle, Russian, Mother Tongue, Education

3.5.2. Dönüşlü Çatı

Dönüşlü çatı eklerle yapılmaktadır. Bazı fiiller ise köken itibariyle dönüşlündürler. Bu durum hem Türkçede hem de Rusçada geçerlidir.

Köken itibariyle dönüşlü olan fiiller; dönüşlü ekleriyle, dönüşlü ekleri olmadan ya da işte eki gibi farklı kip ekleriyle kullanılmaktadır.

Dönüşlülük kavramı fiili yapan özneden işi kendi üzerinde yapıp başkasından etkilenmemesi durumunu ifade eder. Bu nedenle dönüşlü hale getirilmiş fiiller geçisiz fiillerdir. Etirgen durumunda kullanılmazlar.

3.5.2.1. Geçmiş Zaman Ortacının Dönüşlü Fiille Kullanımı

3.5.2.1.1. Türkçede

Fiil dönüşlü¹ hale getirildikten sonra geçmiş zaman ortaç ekleri ilave edilir.

Saatlerce kivette sabunlanan zenci yine de beyazlaşamadı.

Gurbette beraberce avunuğumuz günleri unutmuşa benziyorsun.

Denizden çıkışınca sahilde hemen sarınacak bir şey bulmaya çalışıyordum.

Dedemin vefatından sonra büyükannemin günlerce dövündüğüne şahit olmuştım.

3.5.2.1.2. Rusçada

3.5.2.1.2.1. Geçmiş zaman anlamındaki dönüşlü fiil ekler aracılığıyla ortaç yapmak isteniyorsa dönüşlü çatı eki, geçmiş zaman ortaç eklerinden sonra getirilir. Bazı fiiller köken itibariyle dönüşlü eki almış durumdadır. Bazıları ise isimden fiil olmuştur. Önce ortaç ekleri sonra da dönüşlülük eki olan -ся eki getirilir.

Ancak her fiil dönüşlü olamayacağı gibi her dönüşlü fiil de ortaç ekinden sonra -ся eki almaz.

Ortaç yapılacak fiilin anlamı geçmiş zamanda ise ortaç eklerinin (-вш-/вш-, -ом/-ем-, -им-, -ин-, -ен-/-эн-, -т-) üzerine önce cinsiyet ekleri, sonra da dönüşlülük eki getirilir.

Dönüşlü fiiller ortaç yapıldıktan sonra erillik eki -ей- şeklindedir.

Искупавшийся малычик вышел из ванны.

Выспавшийся малычик пошел за стол обедать.

¹ Türkçedeki dönüşlü ekleri şunlardır:

Fiil ünlü harfle biterse -n-

Fiil ünsüz harfle biterse -in-, -in-, -un-, -ün-

Dönüşlü ekiyle edilen eki bazen aynı olduğu için bu eklerin karıştırıldığı durumlar da vardır.

Küçük çocuk banyoda sabunlandı.

Burada çocuk büyüğe ve banyoda kendi kendisini sabunlayabiliyorsa "sabunlanmak" fiili dönüşlündür. Ancak çocuk küçüğe ve kendisini bir başkası sabunluyorsa "sabunlanmak" fiili edilgendifdir.

Bazen işte eki de dönüşlü eki olarak kullanılabilir.

Hastamız iyileşti. Burada "iyileşmek" fiili işte olmayıp dönüşlündür.

İçerisi o kadar sıcaktı ki, piştik. Burada "pişmek" fiili dönüşlü anlamındadır.

Türkçedeki ortaç ekleri dönüşlü ekinden sonra getirilir.

Uzun süre sabunlanan arkadaşım sabun gözüne kaçınca sabunlandığına sabunlanacağına pişman oldu.

Çocuğunu kaybeden kadının saatlerce dövündüğünü görünce içim parçalandı.

Burada böyle paralanacağına kendine gelip hayatı sıkı sıkı bağlanmak iyi olur.

Pişmiş aşa su katılmayacağını sonunda geç de olsa öğretindik.

Dönüşlü fiiller ortaç yapıldıktan sora dişillik eki -ая- şeklindedir.

Искупавшаяся девочка вышла из ванны.

Выспавшаяся девочка пошла за стол обедать.

Dönüşlü fiiller ortaç yapıldıktan sonra çoğul eki -ие- şeklindedir.

Искупавшиеся дети вышли из ванны.

Выспавшиеся дети пошли за стол обедать.

3.5.2.1.2.2. Geçmiş zaman anlamındaki dönüşlü fiil bağımsız kelimelerle ortaç yapılmak isteniyorsa bağımsız kelimedен sonraki fiile hiçbir ortaç eki getirilmez. Geçmiş zamandaki dönüşlü bir fiil hangi ekleri alabiliyorsa aynı ekleri alabilir.

Мальчик, который искупался, вышел из ванны.

Мальчик, который выспался, пошел за стол обедать.

Девочка, которая искупалась, вышла из ванны.

Девочка, которая выспалась, пошла за стол обедать.

Дети, которые искупались, вышли из ванны.

Дети, которые выспались, пошли за стол обедать.

3.5.2.1.2.3. Anlam kaymasına uğrayacağı için geçmiş zaman anlamındaki dönüşlü fiilde hiçbir bağımsız kelime ya da zarf olmadan ortaç yapılmaz. Bu durumda Türkçede bulunan bazı ulaçların karşılığındaki bir anlamı ifade eder.

Мальчик, выспался, пошел за стол обедать.=Çocuk uykusunu aldı², yemeğini yemek için sofraya gitti.

Девочка искупалась, вышла из ванны.

Девочка выспалась, пошла за стол обедать.

Дети искупались, вышли из ванны.

Дети выспались, пошли за стол обедать.

3.5.2.2. Geniş Zaman Ortacının Dönüşlü Fille Kullanımı

3.5.2.2.1. Türkçede

Fiil dönüşlü hale getirildikten sonra şimdiki ve geniş zaman için kullanılan ortaç ekleri getirilir.

Dakikalarca etrafına bakınan altı aylık çocuklar çok meraklı olurlar.

Şu anda banyoda yıkanan çocuk benim kardeşimdir.

Sen onun şimdi övündüğüne bakma, o aslında övünülecek hiçbir şey yapmadı.

Lütfen girmeyiniz, odada şu anda eşofmanlarını giyinenler var!

3.5.2.2.2. Rusçada

3.5.2.2.2.1. Dönüşlü fiil ortacı ekler aracılığıyla yapılmak isteniyorsa dönüşlü çatı eki şimdiki zaman ortaç eklerinden sonra getirilir. Bazı fiiller köken itibarıyle dönüşlü eki almış durumdadır. Önce ortaç ekleri sonra da dönüşlülük eki olan -ся eki getirilir.

Diğer taraftan her fiil dönüşlü olamayacağı gibi, her dönüşlü fiil de ortaç ekinden sonra -ся eki almaz. Ortaç yapılacak fiilin anlamı geçmiş zamanda ise ortaç eklerinin (-уш-/юш-, -аш-/ящ-) üzerine cinsiyet ekleri, en son ise dönüşlülük eki getirilir.

Dönüşlü fiiller ortaç yapıldıktan sonra erillik eki -ий- şeklindedir.

Мальчик, одеваяющийся уже три часа, наконец то пришел к нам.

Dönüşlü fiiller ortaç yapıldıktan sora dişillik eki -ая- şeklindedir.

² Burada iki anlam olabilir: Birincisi "uykusunu alan çocuk" şeklinde Türkçedeki ortaç ekinin anlamıdır. İkincisi ise "çocuk uyandır" şeklinde olabilir. Ortaç anlamında kullanmak daha doğrudur. Türkçedeki ortaç ve ulaçlar farklı eklerle yapılmaktadır. Hiçbir ek, bağımsız kelime, zarf ve zamir kullanılmadan yapılan Rusçadaki bu tür kalıplar Türkçede bazen ortaç bazen de ulaç eklerinin anlamlarını karşılayabilemektedirler. Bu durum ana dili Rusça olanların Türkçe öğrenirken zorlandıkları konulardandır.

Девочка, одевающаяся уже три часа, наконец то пришла к нам.

3.5.2.2.2. Şimdiki ve geniş zaman anlamında olan bağımsız kelimelerle ortaç yapılmak isteniyorsa bağımsız kelimededen sonra gelen fiile hiçbir ortaç eki getirilmez.

Мальчик, который купается, скоро выйдет из ванны.

Мальчик, который злится, никак не успокоится.

Девочка, которая купается, скоро выйдет из ванны.

Девочка, которая злится, никак не успокоится.

3.5.2.3. *Gelecek Zaman Ortacının Dönüşlü Fiille Kullanımı*

3.5.2.3.1. *Türkçede*

Ortaç yapılan dönüşlü fiilin anlamı gelecek zaman olup ortaç yapılan fiil kişi eki almazsa ortaç eki –acak, -ecek olur. Ortacın anlamı vurgulanmak istediğiinde bazen –acak, -ecek ortacından sonra “*olmak*” yardımcı fiili eklenmekten sonra da “-an, -en” ortaç eki getirilir.

Kardeşim biraz sonra yıkanaçak. O kardeşim askerden yeni geldi. Hangi kardeşim? biraz sonra yıkanaçak (olan) kardeşim

Ortaç yapılan dönüşlü fiilin anlamı gelecek zaman olup ortaç yapılan fiil kişi eki alırsa ortaç eki –acak+kişi, -ecek+kişi olur.

Senin pişman olup böyle saatlerce dövüneceğini hiç tahmin etmemiştim.

Biraz beklersen az sonra yıkılmış, taramış ve hazırlanmış olacağımı söyleyebilirim.

3.5.2.3.2. *Rusçada*

3.5.2.3.2.1. Rusçada gelecek zaman ortaç eki bulunmamaktadır. Bu nedenle dönüşlü fiilin gelecek zaman ortacı bağımsız kelimeler, zaman zarfları ve zamirlerle yapılmaktadır.

3.5.2.3.2.2. Bağımsız kelimelerden sonra gelen fiil gelecek zamanın dönüşlü formunda kullanılır, ayrıca cinsiyet ekleri almaz. Ortaç yapılan fiilin cinsiyetini bağımsız fiile getirilen cinsiyet ekleri belirler.

Девушка, которая будем улыбаться тебе, очень симпатичная.

3.5.3. *İşteş Çatı*

3.5.3.1. *Geçmiş Zaman Ortacının İşteş Fiille Kullanımı*

3.5.3.1.1. *Türkçede*

İşteş çatı bazen eklerle³ yapılır. Bazen de fiiller köken itibariyle işteşdir. İşteş fiilin temelinde bir işi iki kişinin; karşılıklı, hep beraber bir anda, hep beraber bir yöne doğru, hep beraber farklı yönlere doğru yapmaları söz konusudur. İşteş durumundaki fiiller diğer çatılarla da kullanılabilir.

3.5.3.1.2. *Rusçada*

Rusçada da Türkçedeki gibi işteş fiiller bazen ekle⁴ yapılır. Bazen de fiilin kökeninde işteş anlamı vardır. Ancak her ne durumda olursa olsun öncelikle ortaç ekleri getirilir.

³ Türkçedeki işteş ekleri -ış/-iş/-uş/-üş- şeklindeki gibi. Ancak bu ekler sadece işteş çatıya ait değildir.

Bazen dönüşlü çatı da bu ekleri ödünc olarak alabilmektedir. *beyazlaşmak*

Bu ekler fiilden isim yapma görevini de yüklenemektedir. *görüş, alış, vuruş*

Bu eklerin isimden fiil yapma gibi görevleri de bulunmaktadır. Bu durumda anlamı “*bir halden başka bir hale dönüşmek*” veya “*benzemek, gibi olmak*” şeklindeki *taşlaşmak, tembelleşmek, Türkleşmek*

Bazı fiiller köken itibariyle işteşirler. *savaşmak, barışmak, tartışmak*

⁴ Rusçadaki işteş eki –ся şeklindeki gibi. Ancak bu ek sadece işteş çatıya ait değildir. Bu açıdan Türkçeye benzerlik söz konusudur. Türkçede esasen işteş çatıya ait olan işteş ekleri zaman zaman farklı fonksiyonları da yüklenemektedir. Rusçada ise işteş çatıya ait özel bir ek bulunmamaktadır. Birçok çatı tarafından kullanılan –ся eki işteş eki olarak da kullanılabilmektedir

Nitekim bu ek bazen dönüşlü çatıda kullanılabilir. *умываться, улыбаться*

Bu ekin isimden fiil yapma görevi de bulunmaktadır. Bu durumda anlamı “*bir halden başka bir hale dönüşmek*” veya “*benzemek, gibi olmak*” şeklindeki *измечаться, обруситься, лениться, париться*

Bazı fiiller köken itibariyle işteşirler. (Шелякин, 2000:170-174).

3.5.3.1.2.1. Geçmiş zaman anlamındaki işteş fiil eklerle ortaç yapılmak isteniyorsa ortaç eklerinin (-вш-/вш-, -ом-/ем-, -им-, -ин-, -енн-/ённ-, -т-) üzerine cinsiyet ekleri, sonra da işteş eki getirilir.

İşteş fiiller ortaç yapıldıktan sonra erillik eki -ий- şeklindedir.

Мальчик, встретившийся со своим отцом, очень обрадовался.

İşteş fiiller ortaç yapıldıktan sora dışillik eki -ая-şeklindedir.

Девочка, встретившаяся со своим отцом, очень обрадовалась.

İşteş fiiller ortaç yapıldıktan sonra çoğul eki -ие- şeklindedir.

Девочки, встретившиеся со своими отцами, очень обрадовалась.

3.5.3.1.2.2. Geçmiş zaman anlamındaki işteş fiil bağımsız kelimelerle ortaç yapılmak isteniyorsa bağımsız kelimedenden sonraki fiile hiçbir ortaç eki getirilmez.

Мальчик, который встретился со своим отцом, очень обрадовался.

Девочка, которая встретилась со своим отцом, очень обрадовалась.

Девочки, которые встретились со своими отцами, очень обрадовалась.

3.5.3.1.2.3. Geçmiş zaman anlamındaki işteş fiilde hiçbir bağımsız kelime, zarf olmadan ortaç yapılmaz. Çünkü anlam kaymasına uğrar. Bu durumda Türkçedeki bazı ulaşların karşılığında bir anlam ifade eder.

Мальчик встретившись со своим отцом, очень обрадовался.=Çocuk babasıyla karşılaştı,⁵ çok sevindi.

Девочка встретилась со своим отцом, очень обрадовалась.

3.5.3.2. Geniş Zaman Ortacının İşteş Fiille Kullanımı

3.5.3.2.1. Türkçede

Fiil işteş hale dönüştürüldükten sonra şimdiki ve geniş zaman için kullanılan ortaç ekleri getirilir.

Dakikalarca bakançan çocukların bir süre oynamaya karar vermektedirler.

Şu anda seninle telefonda görüşen çocuk benim kardeşimdir.

Sen onun şimdi yazışığına bakma, o aslında kimseye mektup yazmaz.

Lütfen girmeyiniz, odada şu anda önemli bir konuda tartışanlar var!

3.5.3.2.2. Rusçada

3.5.3.2.2.1. Şimdiki ve geniş zaman anlamındaki işteş fiil eklerle ortaç yapılmak isteniyorsa ortaç eklerinin (-ущ-/юш-, -аш-/ящ-) üzerine cinsiyet ekleri, sonra da işteş eki getirilir.

İşteş fiiller ortaç yapıldıktan sonra erillik eki -ий- şeklindedir.

Мальчик часто встречающися со своими друзьями, всегда радуется.

İşteş fiiller ortaç yapıldıktan sora dışillik eki -ая-şeklindedir.

Девочка часто встречающаяся со своими друзьями, всегда радуется.

İşteş fiiller ortaç yapıldıktan sonra çoğul eki -ие- şeklindedir.

Девочки часто встречающиеся со своими друзьями, всегда радуются.

3.5.3.2.2.2. Şimdiki ve geniş zaman anlamındaki işteş fiil bağımsız kelimelerle ortaç yapılmak isteniyorsa bağımsız kelimedenden sonraki fiile hiçbir ortaç eki getirilmez.

Мальчик, который часто встречается со своими друзьями, всегда радуется.

Девочка, которая часто встречается со своими друзьями, всегда радуется.

⁵ Burada iki anlam söz konusudur: Birincisi "karşılaştı" şeklinde Türkçedeki ortaç ekinin anlamı olabilir. İkincisi ise "çocuk karşılaşıp" şeklinde olabilir. Ortaç anlamında kullanmak daha doğrudur. Türkçede ortaç ve ulaçlar farklı eklerle yapılmaktadır. Hiçbir ek, bağımsız kelime, zarf ve zamir kullanılmadan yapılan Rusçadaki bu tür kalıplar Türkçede bazen ortaç bazen de ulaç eklerinin anımlarını karşılayabilmektedirler. Bu durum ana dili Rusça olanların Türkçe öğrenirken zorlandıkları konulardandır.

Девочки, которые часто встречаются со своими друзьями, всегда радуются.

3.5.3.3. Gelecek Zaman Ortacının İşteş Fiille Kullanımı

3.5.3.3.1. Türkçede

Ortaç yapılan işteş fiilin anlamı gelecek zaman olup ortaç yapılan fiil kişi eki almazsa ortaç eki -acak, -ecek şeklindedir. Ortacın anlamı vurgulanmak istendiğinde bazen -acak, -ecek ortacından sonra "olmak" yardımcı fiili getirilerek "-an, -en" ortaç eki ilave edilir.

Kardeşim biraz sonra seninle görüşecek. O kardeşim askerden yeni geldi. Hangi kardeşim? biraz sonra seninle görüşecek (olan) kardeşim

Ortaç yapılan işteş fiilin anlamı gelecek zamansa ve ortaç yapılan fiil kişi eki alırsa ortaç eki -acak+kişi, -ecek+kişi olur.

Senin pişman olup böyle saatlerce dövüşebileceğini hiç tahmin etmemiştüm.

Biraz beklersen az sonra buluşabileceğimi söyleyebilirim.

3.5.3.3.2. Rusçada

3.5.3.3.2.1. Rusçada gelecek zaman ortaç eki bulunmamaktadır. Bu nedenle işteş fiilin gelecek zaman ortacı bağımsız kelimeler, zaman zarfları ve zamirlerle yapılmaktadır.

3.5.3.3.2.2. Bağımsız kelimelerden sonra gelen fiil gelecek zamanın dönüşlü formunda kullanılır, ayrıca cinsiyet ekleri almaz. Ortaç yapılan fiilin cinsiyetini bağımsız fiile getirilen cinsiyet ekleri belirler.

Девушка, которая будет часто встречаться с тобой, очень симпатичная. (Tamamlanmamış Fiil)

Девушка, которая скоро встретится с тобой, очень симпатичная. (Tamamlanmış Fiil)

Мальчик, с которым будешь часто видеться, мой братик.

Мальчик, с которым скоро увидишься, мой братик.

3.5.4. Ettirgen Çatı

3.5.4.1. Geçmiş Zaman Ortacının Ettirgen Fiille Kullanımı

3.5.4.1.1. Türkçede

Fiil ettirgen⁶ hale dönüştürüldükten sonra geçmiş zaman ortaç ekleri getirilir.

Annesine saatlerce küvette kendisini sabunlatan zenci yine de beyazlaşamadı.

Gurbette günlerce seni avuttuğum günleri unutmuşa benzeyorsun.

Denizden çıkışınca isimması için kendisini sık sık koşturulan annesine kızıyordu.

İnsanların yüreklerindeki ümit ışığını söndürenleri hiçbir zaman affetmem.

3.5.4.1.2. Rusçada

Rusçadaki ettirgenlik farklı şekillerde yapılır. Ettirgenlik anlamı bazen "yardım etme, zorlamak, mecbur kılmak" gibi fiiller getirilerek oluşturulur. Bu durum Türkçede de vardır. Ancak ettirgenlik Türkçede eklerle yapılmaktadır. Rusçada, bazı fiillerin kökünde ettirgenlik anlamı bulunan bazı fiillerdeki anlam, dil bilgisi açısından ettirgenlik olarak ele alınmamaktadır.

3.5.4.1.2.1. Eklerle ettirgen fiil ortacı yapılmak isteniyorsa fiil ettirgen yapıldıktan sonra geçmiş zaman için kullanılan ortaç ekleri (-вш-/ш-, -ом-/ем-, -им-, -ин-, -енн-/ённ-, -т-) getirilir. Bu eklerin üzerine de cinsiyet ekleri ilave edilir.

Мальчик заставил меня открыть дверь, вышел из комнаты.

Девочка заставила меня открыть дверь, вышла из комнаты.

3.5.4.1.2.2. Geçmiş zaman anlamındaki ettirgen fiil bağımsız kelimelerle ortaç yapılmak isteniyorsa bağımsız kelimedenden sonraki fiile hiçbir ortaç eki getirilmez.

Мальчик который заставил меня открыть дверь, вышел из комнаты.

Девочка которая заставила меня открыть дверь, вышла из комнаты.

⁶ Türkçedeki ettirgen ekleri çoğuluk istisnadır. Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen birisinin bu ekleri ezberleyerek öğrenmesi daha uygun olabilir. Ettirgen ekleri konusunda bkz. Gencan, 1975:381-384.

3.5.4.2. Geniş Zaman Ortacının Ettirgen Fiille Kullanımı

3.5.4.2.1. Türkçede

Fiil ettirgen hale dönüştürüldükten sonra geçmiş zaman ortaç ekleri getirilir.

Annesine saatlerce küvette kendisini sabunlatan (sabunlatmakta olan) zenci çocuğunu tanıyorum.

Şu anda mamaşını yedirdiğim bebek benim ikinci çocuğum.

Sahildekiler denizden çıkışınası için çocuğunu sık sık koştururan anneye bakıyor.

Sürekli insanların yüreklerindeki ümit ışığını söndürenleri hiçbir zaman affetmem.

3.5.4.2.2. Rusçada

3.5.4.2.2.1. Eklerle ettirgen fiil ortacı yapılmak isteniyorsa fiil ettirgen hale dönüştürüldükten sonra geçmiş zaman için kullanılan ortaç ekleri (-уш-/юш-, -аш-/ящ-) getirilir. Bu eklerin üzerine de cinsiyet ekleri getirilir.

Ettirgen fiiller ortaç yapıldıktan sonra erillik eki -ий- şeklindedir.

Мальчик, всегда заставляющий меня открывать дверь, очень избалованный.

Ettirgen fiiller ortaç yapıldıktan sora dişillik eki -ая- şeklindedir.

Девочка, всегда заставляющая меня открывать дверь, очень избалованная.

3.5.4.2.2.2. Geçmiş zaman anlamındaki ettirgen fiil bağımsız kelimelerle ortaç yapılmak isteniyorsa bağımsız kelimededen sonraki fiile hiçbir ortaç eki getirilmez. Şimdiki ve geniş zamandaki ettirgen bir fiilin aldığı tüm ekleri alabilir.

Мальчик, который заставляет меня открыть дверь, вышел из комнаты.

Девочка, которая заставляет меня открыть дверь, вышла из комнаты.

3.5.4.3. Gelecek Zaman Ortacının Ettirgen Fiille Kullanımı

3.5.4.3.1. Türkçede

Ortaç yapılan ettirgen fiilin anlamı gelecek zamansa ve ortaç yapılan fiil kişi eki almasa ortaç eki -acak, -ecek olur. Ortacın anlamı vurgulanmak istendiğinde bazen -acak, -ecek ortacından sonra "olmak" yardımcı fiili getirilip "-an, -en" ortaç eki ilave edilir.

Kardeşim biraz sonra bana ekmek alacaktır. O kardeşim askerden yeni geldi. Hangi kardeşim? biraz sonra bana ekmek alacaktır (olan) kardeşim

Ortaç yapılan ettirgen fiilin anlamı gelecek zamansa ve ortaç yapılan fiil kişi eki alırsa ortaç eki -acak+kişi, -ecek+kişi şeklinde olur.

Az sonra tıraş ettireceğim kişi benim kardeşim.

Bugün televizyonda konuşturacağımız şahıs bize yararlı bilgiler verecek.

3.5.4.3.2. Rusçada

3.5.4.3.2.1. Rusçada gelecek zaman ortaç eki bulunmamaktadır. Bu nedenle ettirgen fiilin gelecek zaman ortacı bağımsız kelimeler, zaman zarfları ve zamirlerle yapılmaktadır.

3.5.4.3.2.2. Bağımsız kelimelerden sonraki gelen fiil *gelecek zamanın dönüşlü formunda* kullanılır, ayrıca cinsiyet ekleri almaz. Ortaç yapılan fiilin cinsiyetini bağımsız fiile getirilen cinsiyet ekleri belirler.

Мальчик, который всегда заставляет меня открывать дверь, скоро придет.

Мальчик, который скоро заставит меня открывать дверь, скоро придет.

Девочка, которая скоро заставит меня открывать дверь, скоро придет.

Девочка, которая всегда заставляет меня открывать дверь, скоро придет.

3.6. Ortaçların Ad Durum Ekleriyle Kullanımı İlişkin Bulgular

3.6.1. Türkçede

a. Ortaç yapılan fiili kendisinden sonraki isim yapıyorsa ortaç sıfat durumunda olduğu için ad durum ekleri kendisinden sonraki gelen isme (öznesinin üzerine) gelir.

Ortaç yapılan fiilin anlamının geçmiş, şimdiki ve geniş zamanı belirtmesi durumunda;
Dün yağan kar her tarafı beyaza bürüdü. (Yalın Durumu)

Dün yağan kara rağmen insanlar hâlâ sokaktalar.

Dün yağan karda kartopu oynadık.

Dün yağan kardan dolayı bazı yollar kapandı.

Dün yağan kari uzun süre beklemiştik.

Dün yağan karın etkisi hâlâ devam etmektedir.

Dün yağan karla birlikte Ankara'da hayat felç oldu.

Dün yağan kara göre kuraklık olup olmayacağı söylemek doğru değildir.

Her gün kitap okuyan arkadaşım bugün hiç kitap okumuyor.

Her gün kitap okuyan arkadaşımı hayranım.

Her gün kitap okuyan arkadaşımda büyük bir yetenek var.

Her gün kitap okuyan arkadaşımdan çok memnunum.

Her gün kitap okuyan arkadaşımı çok seviyorum.

Her gün kitap okuyan arkadaşımın en büyük arzusu iyi bir yazar olmak.

Her gün kitap okuyan arkadaşımla konuşmak bana büyük zevk veriyor.

Her gün kitap okuyan arkadaşımı göre kitabı okumak çok yararlıymış.

Ortaç yapılan fiilin anlamı gelecek zaman ise

Yarın buluşacağım arkadaşım çok iyi bir insandır.

Yarın seninle buluşacak arkadaşımı hayranım.

Yarın seninle buluşacak arkadaşımda üç gün kalmak istiyorum.

Yarın seninle buluşacak arkadaşımdan çok hoşlanıyorum.

Yarın seninle buluşacak arkadaşımı çok seviyorum.

Yarın seninle buluşacak arkadaşımın en büyük arzusu iyi bir yazar olmak.

Yarın seninle buluşacak arkadaşımla konuşmak bana büyük zevk veriyor.

Yarın seninle buluşacak arkadaşımı göre kitabı okumak çok yararlıymış.

b. Bazen ortaç eki getirilen fiilden sonra gelen isim düşebilir. Bu durumda ortaç bağımsız bir isim konumundadır. Bu nedenle ad durum ekleri ortaç ekinden sona getirilir.

Dün seninle konuşan kimdi?

Dün seninle konuşana uzun süre baktığını gördüm.

Dün seninle konuşandan hiç hoşlanmadım.

Dün seninle konuşanı daha önce bir yerde görmüştüm.

Dün seninle konuşanla daha önce tanışmıştım.

Dün seninle konuşanın büyük bir evi olduğunu biliyorum.

Dün seninle konuşana göre hava bugün güzel olacakmış.

Her gün seninle konuşan kimdi?

Her gün seninle konuşana uzun süre baktığını gördüm.

Her gün seninle konuşandan hiç hoşlanmadım.

Her gün seninle konuşanı daha önce bir yerde görmüştüm.

Her gün seninle konuşanla daha önce tanışmıştım.

Her gün seninle konuşanın büyük bir evi olduğunu biliyorum.

Her gün seninle konuşana göre hava bugün güzel olacakmış.

Yarın bize gelecek⁷ kim?

⁷ Gelecek zaman için kullanılan ortaç, isim yerine geçmiş durumdaysa genellikle kendisinden sonra "olmak" fiili getirilir ve bu fiil de "-an/-en-" ekleriyle ortaç yapılır. Ad durum ekleri bu "olmak" fiiliyle yapılan ortaca getirilir.

*Yarın bize geleceğe ikram edeceklerimi şimdiden hazırladım.
 Yarın bize gelecektan bir konuda yardım isteyeceğim.
 Yarın bize geleceği daha önce hiç görmemiştim.
 Yarın bize gelecekle bugün tanışmıştık.
 Yarın bize geleceğin çok şanslı olduğunu duymuştum.
 Yarın bize geleceğe göre ben çok yakışıklıymışım.*

c. Ortaç yapılan fiili kendisinden sonraki ismin yapmadığı durumlarda ad durum eklerini kendisinden sonraki isim almayıp ortaç eki almış olan fiilin kendisi yüklenir.

Ortaç yapılan fiilin anlamı geçmiş, geniş ve şimdiki zaman ise
*Dün gördüğüm bu insan değildi.
 Dün okuduğuma bayıldım.
 Dün yazdığınımdan hiç hoşlanmadım.
 Dün yazdığını hatırlamıyorum.
 Dün yazdığını ne demek istediğini daha iyi anlıyorum
 Dün yazdığını ne anlama geldiğini anlayabilmiş değilim.
 Dün yazdığını göre beni çok seviyormuş.*

Ortaç yapılan fiilin anlamı gelecek zaman ise⁸
*Yarın buluşacağım çok iyi bir insandır.
 Yarın evleneceğime kimse inanmıyor.
 Yarın buluşacağımda üç gün kalmak istiyorum.
 Buraya geldiğime geleceğime pişman oldum.
 Yarın buluşacağımın kim olduğunu biliyorum.
 Senin yapacağıyla benim yapacağım bir birine benziyor.*

3.6.2. *Rusçada*

a. Ad durum ekleri (падежи), eklerle yapılan ortacın üzerine getirilebilir. Sıfatlar tamladıkları isimlerin aldıkları tüm ekleri alırlar. Bu nedenle sıfat görevinde olan ortaçlar da tamladıkları isimlerin aldıkları ekleri alırlar.

Ortaçlar tamladıkları sıfatların düşmesinden dolayı isim konumunda olabilirler. Bu durumda bir isim hangi ad durum eklerini alırsa hepsini alırlar.

b. Bağımsız kelimelerle yapılan ortaçlarda bağımsız kelimeler bütün ad durum eklerini alırlar.

c. Yer ve zaman zarflarıyla da ortaçlar yapılmaktadır. Ancak yer ve zaman zarfları ad durum ekleri almaz. Zamirlerle yapılan ortaçlar ise ad durum ekleriyle kullanılır.

3.7. Ortaçların Cümle İçindeki Fonksiyonlarına İlişkin Bulgular

*Yarın bize gelecek olana ikram edeceklerimi şimdiden hazırladım.
 Yarın bize gelecek olandan bir konuda yardım isteyeceğim.
 Yarın bize gelecek olanı daha önce hiç görmemiştim.
 Yarın bize gelecek olanla bugün tanışmıştık.
 Yarın bize gelecek olanın çok şanslı olduğunu duymuştum.
 Yarın bize gelecek olanla göre ben çok yakışıklıymışım.*

⁸ Her zaman uygun olmaz. "Yarın buluşacağımın en büyük arzusu iyi bir yazar olmak." cümlesi dil bilgisi açısından doğru olsa da kullanılmaz. Zorlama bir cümle olur.

Zaman zarfları genellikle bu yapıda kullanılır. Bu durumda anlam bir işin yapılmasına az kaldığını ya da istek olduğunu gösterir.

Dolma dolduracağında beni de çağırırsan sana yardım edebilirim.

Üzerine ortaç eki getirilmiş fiiller isim ve sıfatların cümle içerisinde kullanıldıkları (özne, nesne, yüklem, yer tamlayıcısı, zarf tümleci, sıfat, tamlayan, tamlayan) gibi tüm fonksiyonlarda kullanılabilmektedirler (Baydar, 2006:199-205).

3.7.1. Sıfat olarak kullanılır.

Hem Türkçede hem de Rusçada eklerle yapılan ortaçlar sıfat olarak kullanıldıklarında genelde sıfat tamlamasıdır. Bir sıfatın aldığı bütün ekleri alırlar. Bu nedenle Rusçada sıfatın aldığı cinsiyet, azlık çokluk ve ad durum eklerini alırlar.

Arkadaşlığın önemini anlayan kişiler başarılı olurlar.

Yurdunu sevenler tün dünyayı severler.

блестящий оратор

выдающиеся способности

зависимое государство

организованная группа

ветер, раскрывши окно

раскрытое ветром окно

помирившиеся братья

купаяющиеся малычик

рабочий, выполниющи план

план, выполняемый рабочим

рабочий, выполнивши план

план, выполненный рабочим

Старик, обычно дремлющий на этой скамейке часами, сегодня не приходил.

Rusçada bağımsız kelimelerle, yer, zaman zarflarıyla ve zamirlerle yapılan ortaçlar yan cümlecik olarak bir ismin sıfat tamlaması olurlar. Bu durumda tamlayan durumundaki ortaçlardan yapılan sıfat bazen tamlayan durumundaki isimden sonra kalır.

Мы идем во двор, где играют наши дети.

Я еду на автобусе, который едет по проспекту

3.7.2. İsim olarak kullanılır.

Hem Türkçede hem de Rusçadaki ortaçların isim olma durumu iki şekildedir:

a. Ortaç, tamladığı isim açıktan görülmeliği durumda o ismin yerine vekâleten isim olur. Bu durumda tamlaması gereken ismin aldığı bütün ad durum eklerini, kişi eklerini, Rusçadaki cinsiyet eklerini, çoğul eklerini olduğu gibi yüklenerek kabul eder. Bu nedenle bu durumda ortaca “*vekil isim*” terimini kullanmak yanlış olmayacağından emin olabiliriz.

b. Tarihi süreç içerisinde bir isme sıfat olarak kullanılırken evrimleşerek ya da yeni terimler türetmek için artık hiçbir isme gerek duymadan kendi başına, isimden bağımsız olarak isim görevini görmektedir. Artık sıfat olma fonksiyonunu kaybeden bu tür ortaç isimler⁹ hem Türkçede hem de Rusçada neredeyse bütün ortaç eki çeşitleriyle yapılmış haldedirler. Bazan şimdiki, geçmiş, bazen de gelecek zaman ortaç ekleriyle yapılabilen bu ortaç isimler artık normal bir isim, cümle içinde hangi görevlerde bulunabiliyorsa ve hangi ekleri alabiliyorsa o görevlerde bulunabilir, o ekleri alabilir. Bu tür isimler bazen bir zaman kavramını, eşya adını oluştururken bazen de çeşitli bilim dallarında terim olabilmektedir. Bu açıdan Türkçe ve Rusçada bir paralellik bulunmaktadır. Ancak Türkçede ortaç ekiyle isimleşmiş olan bazı kelimeler Rusçada isimden isim yapan farklı eklerle ya da Rusçada ortaç ekiyle isimleşmiş olan kelimeler Türkçede isimden isim yapan farklı eklerle isim yapılmaktadır.

⁹ Kaynaklarda fiil isim olarak geçen terimin burada yetersiz kaldığı düşünüldüğü için “ortaç isim” terimini türetmek yerinde olacaktır.

Türkçede: *döner, okur, yazar, gelir, gider, gelecek, yakacak, bakan, kardelen, Sezen, kapan, düzen* vs.

dönmek → *döner kebab* → *döner*

Ayşe: -Lütfen bana bir döner verir misiniz?

Garson: -Döneriniz soğanlı mı, soğansız mı olsun? (Ediskun, 1992:246).

Rusçada: *настоящее, прошедшее, будущее, ведущие, начинаящий, руководящий, подходящий, следующий, знающий, бывший, минувший, иссохший, отухший, раскисший, видимый, любимый, несклоняемый, неспрягаемый, ожесточенный, подавленный, повышенный, неограниченный, избалованный, взбоднованный, потертый, открытый, подтянутый, приподнятый*

3.7.3. Özne olarak kullanılır.

Türkçede:

Geçişli fiillerden yapılan ortaçların özneleri ortaçtan sonra gelen isimdir. Diğer bir ifadeyle tamladıkları, niteledikleri isimdir.

kuzusunu emziren koyun ("koyun" kelimesi "emzirmek" fiilinin öznESİdir.)

yavrusunu okşayan anne

Geçişsiz fiillerden yapılan ortaçların özneleri ortaç yapılan fiilden önceki isimlerdir.

gözleri kamaşan adam ("adam" kelimesi burada "kamaşmak" fiilinin öznESİ değildir. Özne "göz" kelimesidir.)

balta girmemiş orman

Geçişli fiil önce edilgen yapılip sonra ortaç yapıliyorsa bu durumda ortaç yapılan fiilin öznESİ kendisinden önce gelen isimdir.

kapısı açılan oda ("oda" kelimesi "açmak" fiilinin öznESİ değildir. Özne "kapı" kelimesidir.)

Deyimlerde ortaç yapılan fiillerin özneleri kendilerinden öncedir.

yer götürmez asker

-dık/-dik/-duk/-dük+kişi ve -acak/-ecek+kişi şeklinde yapılan ortaçlarda ortaç yapılan fiilin öznESİ kendisinden önce gelen isimdir.

Benim bildiğim Ayşe böyle yapmaz. ("bilmeK" fiilinin öznESİ "Ayşe" kelimesi değildir. Özne "ben" kelimesidir.)

Ortaçların açıkça söylenen ve yazılın özneleri çoğu zaman düşmektedir. Bu durumda ortaç ekleri getirilen fiiller özne konumundadır.

Çalışan kazanır. Bu cümlede "kazanmak" fiili hem yüklem hem de fiildir. ÖznESİ ise "çalışan" ortacıdır. Ancak "çalışan" ortacı da kendi içinde bir cümledir. "çalışmak" fiilinin öznESİ gizli öznEDİR. Bu özne herhangi bir isim ya da zamir olabilir. Diğer bir ifadeyle "çalışmak" fiilinden türetilen ortaç bir cümle olarak "kazanmak" fiilinin öznESİ olmuştur (Gencan, 1975:349-351).

Genelleme anlamı veren durumlarda ortaçlar özne durumunda ve bazen çoğul ekiyle kullanılır.

Çok gezen çok bilir.

Benim ne demek istedigimi anlamak isteyenler anlamışlardır.

Spor yapanlar iş hayatında da başarılı olurlar.

Düğünüme bütün tanındıklar gelmişti.

Hüseyin'in bilmediği yoktur¹⁰.

Sağlığına hiç dikkat etmeyen en fazla Hasan'dır.

¹⁰ Bu durumda çoğul haliyle kullanmak doğru değildir. Ana dili Rusça olanların "Hüseyin'in bilmediKleri yoktur." şeklinde sıkılıkla yaptığı yanlışlardan birisidir.

Rusçada:

Ekler, bağımsız kelimeler, yer ve zaman zarflarıyla olmak üzere üç şekilde yapılan ortaçlar özne olabilir. Bağımsız kelimeler, yer ve zaman zarflarıyla yapılan ortaçlar yan cümlecik olarak özne olurlar.

Гость, бывший вчера у нас, сегодня еще раз придет к нам.

Гость который вчера был у нас, сегодня еще раз придет к нам.

Гость вчера у нас был, сегодня еще раз придет к нам.

Автобус, на котором вы едете, скоро остановится.

3.7.4. Yüklem olarak kullanılır.

Türkçede:

Ortaçlar aslında yan cümlecik kurarlar. Kurdukları bu yan cümlesiğin de yüklemi olurlar.

Gelen kişiyi tanıyamadım (“gelen” yan cümlesiğin yüklemidir. “kişi” ise yan cümlesiğin öznesidir.) (Güneri, 2001:62).

Aynur bizim iş yerinde işini sürekli aksatandır.

Rusçada:

Eklerle, bağımsız kelimeler, yer ve zaman zarflarıyla yapılan ortaçlar yüklem olabilirler. Bağımsız kelimeler veya yer ve zaman zarflarıyla yapılan ortaçlar yan cümlecik olarak yüklem olurlar.

Анна, всегда опаздываюющая на урок, студентка.

Анна студентка, которая всегда опаздывает на урок.

Анна такая студентка, что всегда опаздывает на урок.

3.7.5. Ulaç olarak kullanılır¹¹.

Türkçede:

Kendilerinden sonra gelen edatlarla kışkırtarak ulaş olmuşlardır. Genelde süreklilik, olumsuzluk, sebep, benzeme (benzetme), zişlik, zaman ulaçıları olarak kullanılır (Koşucu, 2007:48-100).

a. Sürerlilik Ulaçları

Böyle çalışmaya devam ettiğin sürece her zaman yanındayım.

Siz beni affetmediğiniz sürece ben de sizi affetmem.

Gittikçe artan sıcaklık yolculuğumuzu çekilmez hale getiriyordu.

b. Benzetme Ulaçları

Ağaçları yerinden koparacakmış gibi deli esen rüzgâr bizi oldukça korkutmuştu.

Çocuk annesine naz yapmak için ağlayacakmış gibi yaptı, sonra annesini inandıramayacağını düşünerek vazgeçti.

Üniversite sınavını kazandığını öğrenen kardeşim eve uçarcasına gidiyordu.

Hırsız, kadının çantasını kaptığı gibi ortalıktan kayboldu.

Ben de diğerlerinin yaptığı gibi çalıp çırpsaydım çoktan gemimi kurtarmış olurdum.

Senin de anlayacağın gibi ben artık onunla çıkmıyorum.

Senin söylemeklerin bende doğru söylüyormuşsun hissi uyandırdı.

Size yemeğinizi yemeyi bitirip bitirdiğinizi sorduğumda bana bitirdim anlamında kafanızı sallamışınız. Bunun üzerine sofrayı toplamaya karar verdim.

Yardımcı eylemlerle birlikte kullanılır.

¹¹ Tahir Nejat Gencan'a (1975:366) göre -an/-en ortaç eki -ana/-ene şeklinde ulaş olarak kullanılabilir.

Bir büyük hapishanenin duvarı yıkılmış da içinden boşanan boşanana gibi idi (Falih Rıfkı Atay).

Alanda bağırın bağırana.

Ateşi çıkan oğlum bir ara neşesini kaybeder gibi oldu, ancak kendini toplayınca neşesi yerine geldi.

Bahar geliyormuş gibi yapıyor, ancak soğuğa dayanamıyor.

Dün bir ara seni görür gibi oldum.

Bir ara sana uğrayacak oldum, ancak vazgeçtim.

c. Zıtlık Ulaçları

Bu raporu kendisi hazırlamadığı halde herkese tam tersini söyleyormuş.

Akşam sabaha kadar yağmur yağdığını halde caddelerde su birikintileri yok.

Koridordaki odalar yan yan olduğu için sürekli karıştırıyorum. Bizim odaya gideceğim halde sık sık başkasının odasına yöneliyorum.

Oturup ekonomik paketi hazırlayacağına ülke ülke gezip duruyorsun.

Milletvekillerimiz seçim bölgelerine gidip halkın dertlerini dinleyecekleri yerde sahil kenarlarında tatil yapıyorlar.

Ben her gün seni aradığım halde sen beni arayıp sormuyorsun.

Hava güzel olmadığı halde pikniğe gitmiş.

d. Zaman Ulaçları

Okuldan çıktıığın gibi doğruca dükkâni gidip babana yardım edeceksin.

Yillardır görümediği annesini kendisini karşılamaya gelince gördüğü anda gözlerinden iki damla yaş akıverdi.

Ben öldüğüm zaman arkamdan ağlamayın.

Eve girdiğimde bir de ne göreyim her taraf darmadağın.

Bahar geldi mi, mesire yerleri piknik yapanlarla dolar (Gencan, 1975:349-351).

e. Sebep Ulaçları

Geç evlendiği için kocasına oranla yaşılı gorünüyor.

Yarın bu saatlerde tarlada olacağım için sana yardım edemeyeceğim

Rusçada:

Ulaçlar eklere yapılmaktadır. Bu eklelerin ortaç ekleleriyle kısmen¹² benzerlik gösterdiği de görülmektedir.

3.7.6. Tümleç olarak kullanılır.

Türkçede:

Geldiginize¹³ sevindim, dedi.

Ne yaptığınızdan haberimiz olsun.

Böyle devam ederse şu anda olduğu gibi¹⁴ ileride de kitlik bitmeyebilir.

Biraz önce de görüldüğü üzere¹⁵ bu konuda kesin bir karara varılmıştır.

Yakında görüleceği üzere ülkemiz birçok yeniliklere gebedir¹⁶ (Gencan, 1975:349-351).

Rusçada:

Eklerle veya bağımsız kelimelerle yapılan ortaç tümleç olmaz. Türkçedeki ortaçlarla yapılan tümleçler Rusçada “что, как” gibi edatlarla karşılanır.

Я рад, что вы пришли.

3.7.7. Nesne olarak kullanılır¹⁷.

Türkçede:

¹² Ulaçlar konusunda bkz. Виноградова, 1987:214-218; Шелякин, 1993:83-186.

¹³ Burada “geldiginize” ortaci dolaylı tümleçtir.

¹⁴ “olduğu gibi” ilgeç tümlecidir.

¹⁵ “görüldüğü üzere” ilgeç tümlecidir.

¹⁶ “görüleceği üzere” ilgeç tümlecidir

¹⁷ Dolaylı anlatım yapılrken fiile getirilen ekleler aynı zamanda ortaç ekleleri olduğu düşünülebilir.

*Hangi gün geldiğimi, ne yapacağımı sordu.
 Nereye gittiğini, nereye gitmediğini bilmiyorum.
 Yediğin içtiğin senin olsun, bize gezip gördüklerini anlat.
 Duyduklarına inanmamamı tavsiye ederim.
 Başında gelenleri anlatınca kimse inanamadı.*

Rusçada:

Eklerle yapılan ortaçlar nesne olmaz. Türkçedeki ortaçlarla yapılan nesneler Rusçada “что, как” gibi edatlarla veya bağımsız kelimelerle yapılır.

Я соскучился по городу, в котором родился.

Я не знаю куда ты ходил.

3.7.8. Belirteç olarak kullanılır.

Türkçede:

İnsanın söylemezinden, suyun şarlamazından kork (Gencan, 1975, s. 176).

Rusçada:

Спасибо, маленькая птица, спасибо твоей сильной и вольной песенке, так неожиданно зазвеневшей над моим окном в тот невеселый час (Тургенев), (Виноградова, 1987:206).

3.7.9. Deyim olarak kullanılır.

Türkçede:

Ortaçlarla yapılan deyimler genelde duygusallık anlamını taşımaktadır (Gencan, 1975: 351).

Geldiğine geleceğine pişman oldu.

Bu makaleyi yazdığınıma yazacağımı pişman etmeyin.

Rusçada:

Deyimler ortaçlarla seyrek olarak yapılmaktadır.

3.7.10. Atasözlerinde kullanılır.

Türkçede:

Bakan göze yasak olmaz.

Akan su yosun tutmaz.

Akacak kan damarda durmaz.

Kaçan balık büyyük olur.

Veren eli herkes öper.

İşleyen demir pas tutmaz.

Sakınlan göze çöp batar.

Rüzzgâr eken fırtına biçer.

İyi olacak hastanın hekim ayağına gelir (Hengirmen, 1997:96).

Rusçada:

Rusçadaki atasözleri genelde zamirler vasıtasıyla elde edilmektedir.

Türkçede emir kipi dışındaki bütün zaman durumları, ortaç ekleriyle dolaylı anlatım elde edilir. Emir kipi ise fiilden isim yapan “-ma-, -me-” ekleri vasıtasıyla elde edilir.

Rusçada ortaç ekleri bazen kısaltılmaktadır. Kısaltılmış olan bu ortaç ekleri cinsiyet ve coğul ekleri alır. Ancak ad durum ekleri gelmez. Bu durumda Türkçede ortaç olma hali ortadan kalklığı halde Rusçada devam etmekte ve bu yapı kısaltılmış ortaç olarak adlandırılmaktadır.

Работа уже закончена = İş artık bitmiştir.

Обед уже приготовлен = Yemek artık hazırlanmıştır.

3.8. Ana Dili Rusça Olanların Türkçe Öğrenirken Ortaçlar Konusunda Yaptıkları Bazı Yanlışlara İlişkin Bulgular

3.8.1. Cümlede özne konumundaki ortaçlarla ilgili yanlışlar.

Sınıfın başkanı yoklamayı okuyarak gelmediği öğrencileri öğretmene söyler.
Sınıf başkanı yoklamayı okuyarak gelmeyen öğrencileri öğretmene söyler.

3.8.2. Kendisinden sonraki isme sıfat olan ortaçlarla ilgili yanlışlar.
Arkadaşlarım bana en seven kitaplarını hediye ettiler.
Arkadaşlarım bana en çok sevdikleri kitaplarını hediye ettiler.
Çünkü annesi babası, konuşan konu hakkında hiçbir şey anlamıyor.
Çünkü annesi babası konuştuğu konu hakkında hiçbir şey anlamıyor.
Çocuk babası tamir eden ayakkabıyla okula gidince yolda diğer çocukların onu gördükleri zaman gülmeye başlıyorlardı.
Çocuk, babasının tamir ettiği ayakkabıyla okula gidince yolda diğer çocuklar onu gördükleri zaman gülmeye başlıyorlardı.
Anna, çocukların söyleyen laflara çok acıdı.
Anna, çocukların söyledikleri laflara çok acıdı.

3.8.3. Ortaç ekleriyle yapılan sıfatın tamladığı ismin alması gereken ad durum ekleriyle ilgili yapılan yanlışlar:
İzlediğim filmi kısaca hikâyesi
İzlediğim filmin kısaca hikâyesi
Okuduğum kitabı adı Rasputin'di.
Okudum kitabın adı Rasputin'di.

3.8.4. Cümlede nesne konumundaki ortaçlarla ilgili yanlışlar.
Nereye gidiyor sordum
Nereye gittiğini sordum.

3.8.5. Cümlede yüklem konumundaki ortaçlarla ilgili yanlışlar.
En çok sevdiğim karşısında durduğudur.
En çok sevdiğim karşısında durandır.

3.8.6. Cümlede belirteç konumundaki ortaçlarla ilgili yanlışlar.
İnsanın söylemezin korkmak gerek.
İnsanın söylemezinden korkmak gerek.

3.8.7. Ortaçların ad durum ekleriyle kullanımıyla ilgili yanlışlar.
Okudukları anlıyor musun?
Okuduklarını anlıyor musun?

3.8.8. Ortaçların atasözlerindeki kullanımıyla ilgili yanlışlar.
Sakındığı göze çöp batar.
Sakinin göze çöp batar.

3.8.9. Ana dilinden kaynaklanan olumsuz aktarım yanlışları.
Her yerde isteseler orada yatıyorlar.
İstedikleri yerde yatıyorlar.
Adam hangi çalışıyor sınıfını geçiyor.
Çalışan adam sınıfını geçiyor.

3.8.10. Dolaylı anlatımda kullanılan eklerin karıştırılmasından kaynaklanan yanlışlar.
Türkiye'nin gelecekte en süper devlet olduğunu istiyorlar.
Türkiye'nin gelecekte en süper devlet olmasını istiyorlar.
Türkiye'nin ithalat ve ihracatının o şehirden yapılmasını anlatacağız.
Türkiye'nin ithalat ve ihracatının o şehirden yapıldığını anlatacağız.

4.SONUÇ VE ÖNERİLER

4.1.SONUÇ

Türkçe ve Rusça hem köken hem de yapı bakımından farklı olduğundan dolayı ortaç yapma yöntemleri de farklıdır. Türkçedeki ortaçlar sadece eklerle yapılırken Rusçada hem eklerle hem de bağımsız kelimelerle yapılmaktadır. Türkçede ortaçlardan sonra gelen ekler, ad durum ekleri aldıkları zaman ünsüz yumuşaması dışında belirgin halde olduğu halde Rusçada ortaçların üzerine gelen ad durum ekleri ortaç eklerini değişime uğratmaktadır.

4.2. ÖNERİLER

Yukarıdaki iki temel nedenden dolayı ana dili Rusça olan bireyler Türkçe öğrenirken ortaçlar konusunda yanlışlar yapmaktadır. Bu yanlışlar Türkçedeki ortaç yapım eklerinin yeterince kavranmamasından kaynaklanıldığı gibi Rusçadan Türkçeye yapılan olumsuz aktarım nedeniyle de olabilmektedir.

Ana dili Rusça olanların Türkçe öğrenirken ortaçlar konusundaki yanlışlarını en aza indirmek için öncelikle Türkçedeki ortaç yapma yollarının Rusçadakinden farklı olduğuna dikkat çekilmesi gereklidir. Türkçedeki ortaç ekleri iyece kavratıldıktan sonra yeterince pekiştirme yapılması yerinde olacaktır. Bu konuda uygulanabilecek alıştırmalardan bazıları şunlardır:

- Cümledeki ortaçları göstermek,
- Boşlukları uygun ortaçlarla doldurmak,
- Boşlukları parantez içinde verilen ortaçlardan uygun olanıyla tamamlamak,
- Doğru ve yanlış kullanılan ortaçları göstermek,
- Verilen iki cümleyi uygun ortaç ekleriyle birleştirmek,
- İçinde ortaç bulunan kelimelerle cümle oluşturmak,
- Ortaçların sıkça kullanıldığı metinleri okutup ortaçları göstermek,
- Türkçede ortaçlar günlük dilde sıkça kullanıldığı için ortaçların kullanıldığı günlük konuşma ifadelerinden yararlanmak,
- Ortaçların kullanıldığı dinleme - anlama çalışmalarını yapmak gibi alıştırma tekniklerini kullanmak.

KAYNAKÇA

BAYDAR, T. (2006). Türkçede Sözdiziminin Öğretilmesi ve Kavratılması, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

EDİSKUN, H. (1992). Türk Dilbilgisi. İstanbul: Bayrak Basım Yayın.

GENCAN, T. N. (1975). Dilbilgisi. İstanbul: Kanaat Yayınları.

GÜNERİ, F. (2001). Türk Dili 2. Ankara: Dayanışma Yayınevi.

HENGİRMEN, M. (1997) Türkçe Öğreniyoruz 2: Ankara: Engin Yayınevi.

KOŞUCU, F. Z. (2007). Türkçenin Yabancılara Öğretiminde Ulaçların Düzeylerine Göre İncelenmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

ВИНОГРАДОВА, В. В. (Ред.). (1987). Современный Русский Язык, Морфология, Часть 2. МГУ: Москва.

ШЕЛЯКИН, М. А. (2000). Справочник по Русской Грамматике, Москва: Русский язык